

les garrotxes

www.grupgavarres.cat

DOSSIER

L'ESTIU EIG

54 pàgines que expliquen la presència d'estiuejants a partir del testimoni dels 'senyors' de Camprodon, dels turistes que prenen les aigües a Banyoles o dels 'vrenejants' que respiraven els aires de la Garrotxa; també parlem amb propietaris dels establiments que els acollien

CONVERSA

Miquel Peral

ENGINEER I
ECONOMISTA
SETCASENC I
INVESTIGADOR
HISTÒRIC DE LA VALL
DE CAMPRODON

PRIMERS RELLEUS

Rosa Torrent

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Rius del
mas Pratdevall**

NISSAGA DE SANTA
PAU DEDICADA EN
COS I ÀNIMA A LES
VAQUES DE RAÇA
PURA LLEMOSINA

PERFILS

Joaquim Reig

VITICULTOR A CAN
MAURE DE PARETS
D'EMPORDÀ, ON
TAMBÉ PRÀCTICA
L'ENOTURISME

Ramon Duran

PRESENC AMB TOTA UNA
VIDA VINCULADA A LA
IMATGERIA RELIGIOSA

Antoni Bartrina

NASCUT A QUERÓS DE
DALT, VA SER L'ÀNIMA
DE LA FONDA DE
CA L'OLIVET DE LA
COLÒNIA LLAUDET

INDRET

El Torn

A PEU

**De l'estany
de Banyoles al
veïnat de Guèmol**

**De Rocabruna al
santuari del Coral**

10^è FESTIVAL DE MÚSICA ANTIGA DELS PIRINEUS

Del 2 de juliol al 22 d'agost

FëMAP

ENSEMBLE BRUDIEU

02/07	La Seu d'Urgell
03/07	Pesillà de la Ribera
04/07	Puigcerdà

ANAÏS OLIVERAS & ENSEMBLE LA CLEMENTINA

09/07	Organyà
10/07	Cornellana (La Vansa)
11/07	Sert

SWEET NOYSE

10/07	Estany d'Àneu
11/07	La Seu d'Urgell

PASACALLE

16/07	Begà
17/07	Engolasters (Elcanç)

COR DE CAMBRA DE GRANOLLERS

17/07	River
18/07	Berga

CAPELLA CRACOVENSIS

21/07	Castellciutat (La Seu d'Urgell)
22/07	Tremp
23/07	Ripoll

LA SONOROSA

24/07	Turana
25/07	Avià

DOLCE RIMA

24/07	Berga
25/07	Llívia

KALLIAS ENSEMBLE

30/07	Llívia
31/07	Tremp
01/08	Son (Alt Emp)

COR JOVE NACIONAL DE CATALUNYA

30/07	Tremp
31/07	Berga

VALENCIA BARYTON PROJECT

04/08	La Seu d'Urgell
05/08	Puigcerdà
06/08	Bossòst

ARIA ANTIQUA

05/08	Berga
06/08	Seu (Bert)

ENSEMBLE FLANDRIAE-PYRENAEI

07/08	Coves (Jura i Caixa del)
08/08	River

STADLER TRIO

07/08	Sant Joan de les Abadesses
08/08	Vianova de Banat (Ma i Del)
09/08	Salís de Pellers

SOLISTES SALVAT BECA BACH I BACHCELONA CONSORT

10/08	La Pobla de Segur
11/08	Vall de Boi

LORE BINON I JURGEN DEBRUYN

12/08	Niu de l'Àliga (Ma Regò)
13/08	Esport

CAPELLA DE MINISTRERS

14/08	Estamari
15/08	Llanars

II GESTO ARMONICO

14/08	Esquí (La Torre de Capella)
15/08	Tavascari (Llavors)
16/08	Maçaners (Sallés)

SERENDIPIA

19/08	Besana (La Torre de Capella)
20/08	La Seu d'Urgell

ENSEMBLE CONTRASTES

20/08	Alp
21/08	Castell de Mur
22/08	Begut (Camprodon)

INFORMACIÓ
i entrades

www.femap.cat

PACKS TURÍSTICS

Reserva el teu hotel + entrada en un sol clic

www.packsturisticsfemap.cat

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Ministerio de Cultura
España

Departament de Cultura
Girona

Obsequi de Regal

EUROREGIO
Pirineus Mediterranis
Pirineus Mediterranis

Logo of the festival and other partners.

DIRECTOR >

Jordi Nierga
jordi@grupgavarres.cat

COORDINADOR DE PATRIMONI >

Guerau Palmada

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
garrotxes@grupgavarres.cat

COL·LABORADORS >

Joan Anton Abellán
Miquel Aguirre
Joaquim Agustí i Bassols
Jordi Altesa
Berta Artigas Fontàs
Emili Bassols
Marta Carbonés
Marc Cargol
Pere Cerro
Pere Duran
Ramon Estéban
Ramon Estéban Bochaca
Mònica Font
M. Carme Freixa
Joan García
Teresa Garnatje
Francesc Ginabreda
Josep Grabuleda Sitjà
Airy Gras
Eva Güibas Guilana
Laia Juez
Pere Llorens Ros
Marta Masó Escobairó
Albert Massip Pinatella
Antoni Mayans
Marcel Miquel
Paula Núñez Gubert
Rosa Pagès
Montserrat Parada
Clara Pedrosa
Miquel Peral
Xavier Puigvert
Jordi Remolins
Quim Roca Mallerach
Miquel Rustullet
Joan Sala
Roger Santaló
Pep Sau
Rosa Torrent i Roura
Sònia Tubert
Xavier Valeri
Joan Vallès
Josep Valls
Josep Vilar
Xavier Xargay

EDICIÓ DE TEXTOS >

Gavina Freixa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPOSIU LEGAL > GI-381-2008

ISSN > 2013-3693

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@grupgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@grupgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART I MAQUETACIÓ >

Jon Giera
Mònica Sala
disseny@grupgavarres.cat

REDACCIÓ I COMUNICACIÓ >

Mar Camps
mar@grupgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@grupgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Montse Casas
subscripcions@grupgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

gavarres@grupgavarres.cat
cadipetraforca@grupgavarres.cat
alberes@grupgavarres.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

editors de revistes i digitals

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

> Premis Amics de l'Alta Garrotxa
'Memorial Ramon Sala Canadell
2015'

FOTO DE PORTADA
REALITZADA AMB
OBJECTES CEDITS
PEL RESTAURANT EL
BISTROT DE GIRONA.
AUTOR: PEP SAU.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS ZOOM

ROSA TORRENT I ROURA (TEXT) // ROSA PAGÈS (IL·LUSTRACIÓ)

6-9

ACTUALITAT

10-16

CONVERSA MIQUEL PERALS

RAMON ESTÉBAN (TEXT) // MARC CARGOL (FOTOGRAFIA)

18-22

RETRAT DE FAMÍLIA ELS RIUS DEL MAS PRATDEVALL

MARTA MASÓ ESCOBAIRO (TEXT) // PEP SAU (FOTOGRAFIA)

24-29

PERFILS

RAMON DURAN / JOAQUIM REIG / ANTONI BARTRINA

MÒNICA FONT / XAVIER XARGAY / JOAN GARCIA (TEXT)
QUIM ROCA MALLARACH / PERE DURAN / MARC CARGOL (FOTOGRAFIA)

31-85

DOSSIER L'ESTIUEIG

JORDI NIERGA (COORDINACIÓ)

87-103

PATRIMONI

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // HISTÒRIA // NISSAGUES // MÚSICS
BOTIGUES DE TOTA LA VIDA // FAUNA // PLANTES I REMEIS

104-107

INDRET EL TORN

MIQUEL AGUIRRE (TEXT) / PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

L'ESTANY I EL SEU ENTORN

PERE LLORENS ROS (TEXT I FOTOGRAFIA)

DE ROCABRUNA AL SANTUARI DEL CORAL

JOAQUIM AGUSTÍ I BASSOLS (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA FLEQUES I PASTISSERIES

QUIM ROCA MALLARACH (RECERCA FOTOGRÀFICA I DOCUMENTACIÓ)

conversa

AMB EL SETCASENC MIQUEL PERALS > POQUES PERSONES TENEN TANT DE CONEIXEMENT I MOSTREN TANT D'ENTUSIASME PER LA VALL DE CAMPRODON COM AQUEST INVESTIGADOR DE LA HISTÒRIA LOCAL, I AIXÒ QUE LA SEVA FORMACIÓ ACADÈMICA NO VA SER EN AQUEST CAMP. AMB ELL POTS PARLAR DE GAIREBÉ TOT PERQUÈ HA VISCUT MOLT I ÉS UN TASTAOLLETES INTEL·LECTUAL. ARA ESTÀ ESCRIVINT LA 'HISTÒRIA DE SETCASES'.

RAMON ESTÉBAN TEXT

MARC CARGOL FOTOGRAFIA

Miquel Perals

–Vostè és enginyer de monts, economista, escriptor, editor, investigador històric... Com l'he de presentar?

–«Bé, de fet soc enginyer i economista.»

–Va anar a escola a Setcases mateix?

–«Sí, tot i així els meus pares van tenir interès en què, a més, anés a conferències. Fora de les hores lectives, el mateix mestre, el senyor Robert, em feia una hora de conferència. Això va fer que a l'escola jo anés una mica avançat i m'aparellessin sempre amb gent que era més gran que jo. Entre aquest interès dels de casa i la meva facilitat per estudiar, podríem dir que em vaig convertir en un alumne aplicat. Quan jo tenia 12 anys, el juliol del 1954, coincidint amb la mort del meu pare, la meua mare em va plantejar la possibilitat d'estudiar. 'M'he assabentat que en Francisco de can Bernadic –una casa de Tregurà– fa el batxillerat amb

el mestre de Vilallonga i potser tu també podries fer-ho'. Collonut, vaig pensar jo. Aleshores vam anar a trobar el mestre, el senyor Noguer, que em va agafar. Amb ell vaig fer els cinc cursos del batxillerat i el sisè ja el vaig fer a l'institut de Girona. Després vaig cursar el preuniversitari i el selectiu a Barcelona i seguidament vaig anar a Madrid a fer la carrera.»

–En aquella època no feia estudis superiors tothom qui volia. A casa seva devien estar bé, econòmicament parlant.

–«No et pensis. El meu pare va estar molt malalt durant anys i a casa estàvem pràcticament arruïnats. El que passa és que la meua mare va ser una persona molt treballadora i va tirar endavant. Els anys de batxillerat i de preuniversitari els van pagar els de casa, però a partir d'aleshores no em van donar ni un duro. Jo em vaig pagar tota la carrera. Quan

RAMON ESTÉBAN. Olot, 1961. Periodista

MARC CARGOL. Sant Joan de les Abadesses, 1976. Fotògraf freelance

retrat de família

ELS RIUS DEL MAS PRATDEVALL > FA QUATRE GENERACIONS QUE LA FAMÍLIA RIUS PORTA LA MASOVERIA DEL MAS PRATDEVALL, UN CASAL SENYORIAL SITUAT A L'ENTRADA DE LA VALL DE SANTA MARIA DELS ARCS, A SANTA PAU. TOTA LA VIDA S'HAN DEDICAT A LES VAQUES. ALS INICIS, COM EN LA MAJORIA DE CASES DE PAGÈS, FEIEN PRODUCCIÓ LLETERA, PERÒ FA UNS QUANTS ANYS VAN DECIDIR ACTUALITZAR L'EXPLOTACIÓ I APOSTAR PER LES VAQUES DE CARN DE RAÇA PURA LLEMOSINA.

MARTA MASÓ ESCOBAIRO TEXT
PEP SAU FOTOGRAFIA

Passió per les vaques llemosines

Tot i que la casa s'albira des d'un dels pocs trams de recta que hi ha a la carretera que uneix Santa Pau amb Mieres, no és fins que hi ets més a la vora que t'adones de la seva singularitat. L'edifici principal, el que els propietaris fan servir de segona residència, combina una barreja d'estils arquitectònics amb finestres i portes que imiten el romànic i el gòtic. La masia té la seva pròpia capella i un pati tancat que separa l'edifici principal de la casa dels masovers. Per accedir a la masoveria s'ha de pujar al primer pis des de l'era per una escala exterior. Just al costat de la porta, ens dona la benvinguda un plat de ceràmica amb

una cita de Ciceró que és tota una declaració de principis: «L'agricultura és la professió pròpia del savi, la més adient al senzill, l'ocupació més digna a tot home lliure». Completen el conjunt diverses pallisses i coberts, on es guarda la maquinària agrícola. Justament del costat d'una de les cabanes surt un camí ben recte, amb una filera d'arbres a costat i costat. Aquest passeig de pocs metres, que travessa entre camps de pastura, porta fins al gorg blau. Una fresca raconada, on l'aigua que baixa per la riera dels Arcs, just abans de morir al Ser, cau per un bonic sal-

tant. La imatge de la gorga que forma un semicercle amb parets rectes i altes de basalt recorda una olla de tan arrodonida que és. L'espai està adequat i pensat per passar-hi unes bones estones d'oci, sobretot a l'estiu, a l'ombra dels arbres que hi creixen alts i frondosos. Una barana de fusta en un dels primers marges, abans d'arribar a baix de tot, serveix de bonic mirador des d'on copsar una primera vista del gorg. I a pocs metres, una taula i un banc de pedra, on poder asseure's a contemplar i a escoltar el soroll del rierol. A mas Pratdevall també tenen un pou d'aigua

MARTA MASÓ ESCOBAIRO. Barcelona, 1972. Periodista
PEP SAU. Olot, 1963. Fotògraf

bona que baixa de Sant Aniol de Fines-tres. Quan la família Rius va arribar a la casa, fa més de 100 anys, la propietat era dels Vayreda, però ja fa temps que la van comprar els Montanyà. Una de les filles d'aquesta família es va casar amb el metge Plana, de Santa Pau. En el moment de la venda, els masovers van tenir l'opció de comprar-la, però no van aprofitar l'ocasió perquè els va fer por quedar-se sense cap estalvi o haver de tallar i vendre tots els arbres d'una bonica roureda que hi ha a la finca.

En Joan Rius, l'avi de la casa, va néixer l'any que va començar la guerra, i tot i que devia ser ben petit encara li venen

records del pas de refugiats, que s'aturaven a l'era del mas Pratdevall: grups de persones que en la seva ruta de fugida paraven per veure si podien menjar alguna cosa o descansar per mirar de recuperar alguna de les poques forces que els quedaven. Els primers anys de vida d'en Joan van transcórrer entre la vida a casa amb la família i l'escola de Santa Pau, on anaven tots els nens del poble i dels veïnats propers. Les nenes, en canvi, estudiaven amb *Les Hermanes*, la comunitat de monges dominiques que vivien al castell de Santa Pau, on al migdia s'ajuntava tota la mainada per dinar plegats. L'àpat se'l portava

cadascú de casa i les religioses l'escal-faven i el servien. En Joan diu que els primers anys va tenir el mestre Boada, amb qui va aprendre força. Però després van venir altres mestres amb els quals ja no va anar tan bé, sobretot perquè tenien molt caràcter i s'enfurismaven tot sovint. Amb catorze anys va deixar els estudis i es va dedicar de ple a les feines de pagès. De fet, ja feia temps que compaginava escola i animals. De ben petit menava el ramat de vaques i el duia a pasturar per l'entorn del mas. Des del prat estant, veia altres nens que jugaven i ell també hi volia anar. Aleshores s'enginyava una manera perquè

Retrat de tota la família Rius. Al centre, en Joan Rius i la Maria Prat, amb el seu net, en Nil. A la dreta, l'únic fill, en Jaume Rius i la seva dona, la Gemma Soler. I a l'esquerra, la néta, la Sílvia, amb el seu marit, l'Àngel, i els seus fills, en Biel i la Blanca.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > FLEQUES I PASTISSERIES

M1

Pastisseria Callís d'Olot. Els orígens es remunten al voltant de l'any 1816, quan la primera de les set generacions dels Callís es va establir, on encara continuen, al carrer de Sant Esteve; amb el forn de llenya que encara perdura de la primera pastisseria, elaboren tot tipus de xocolates, pastissos i coques.

ANY: DÈCADA DE 1940

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ACGAX. SERVEI D'IMATGES. COL·LECCIÓ L'ABANS.

CESSIÓ DE JOAN SALA PLANA

M2

Interior de la pastisseria Ferrer d'Olot, fundada l'any 1907. Entre tots els seus productes destaquen les mones de Pasqua en format monumental; a la foto, en Narcís Ferrer i els seus fills mostrant una reproducció en xocolata de la font de l'Àngel, que es troba a la plaça Móra, just davant de la botiga.

ANY: 1984

AUTOR: ÀLVAR FARRÉ SERRADELL

PROCEDÈNCIA: ACGAX. SERVEI

D'IMATGES. FONDS FOTOGRAFIA

SERRADELL

M3

Fleca Can Carbasseres, establerta al carrer de Sant Rafael d'Olot des de l'any 1892, fundada per Joan Trias Ripoll –flequer del mas Ripoll de Beuda– i Dolors Palol Plana. Està especialitzada en l'elaboració de la conegudíssima coca de llardons, en el tortell adobat de mataluga i en l'elaboració de pa artesanal. El negoci el regenta la quarta generació familiar.

ANY: DÈCADA DE 1940

AUTOR: FOTO ALONSO

PROCEDÈNCIA: ACGAX. SERVEI

D'IMATGES. COL·LECCIÓ L'ABANS.

CESSIÓ DE ROSA VILANOVA TANÉ

D SSIER L'ESTIUEIG

JORDI NIERGA > COORDINACIÓ

La calma del 'vrenejant'	32	JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]
Peresa volcànica	34	FRANCESC GINABREDA [El Mallol, 1989. Periodista]
Les Tries, un càmping generacional	36	MÒNICA FONT [Vilassar de Mar, 1974. Humanista i comunicadora]
Parada i fonda a la Vall d'en Bas	38	RAMON ESTÉBAN BOCHACA [Olot, 1987. Professor d'història i educador social]
PERFIL > Carme Molas	41	ROGER SANTALÓ [Castellfollit de la Roca, 1986. Periodista]
Descans amb cavallet i pinzells	42	JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]
Can Remena de les Planes	44	MARTA CARBONÉS [Les Planes d'Hostoles, 1964. Professora d'anglès]
La tradició de Can Xel	46	PAULA NÚÑEZ GUBERT [Palamós, 1989. Periodista]
Els encants de la vila comtal	48	PERE CERRO [Sant Jaume de Llierca, 1951. Mestre jubilat]
Els estius vora l'estany	50	MIQUEL RUSTULLET [Banyoles, 1945. Activista cultural]
Hotels i fondes banyolines	52	SÒNIA TUBERT [Serinyà, 1975. Periodista]
Prendre les aigües a la Puda	54	JOAN ANTON ABELLÁN [Barcelona, 1955. Historiador local]
PERFIL > Montserrat Juanola	56	EVA GÜIBAS GUILANA [Girona, 1994. Periodista]
PERFIL > Ramiro Fontanet	57	BERTA ARTIGAS FONTÀS [Banyoles, 1997. Periodista]
Amb tendes i rulots	58	BERTA ARTIGAS FONTÀS
Els 'vrenejants' de Beget	60	JOSEP VILAR [Argelaguer, 1961. Enginyer tècnic agrícola]
El 'dolce far niente' dels senyors	64	MIQUEL PERALS [Setcases, 1941. Enginyer de monts i economista]
Burgesos i 'raspes' a Camprodon	68	JORDI NIERGA
L'hotel Calitxó de Molló	70	CLARA PEDROSA [Llanars, 1989. Historiadora de l'art i tècnica de patrimoni]
Carretera i manta a Sant Joan	72	JOAN GARCIA [Sant Joan de les Abadesses, 1982. Periodista i realitzador audiovisual]
Joan Maragall, un estiuejant il·lustre	74	MARCEL MIQUEL FAGEDA [Sant Joan de les Abadesses, 1966. Llicenciat en Dret]
A Ripoll, turisme de pas	75	JORDI REMOLINS [Ripoll, 1970. Col·laborador en mitjans de comunicació]
Hotelers amb visió de futur	77	JORDI REMOLINS
Les acampades a muntanya	78	M. CARME FREIXA [Vallfogona de Ripollès, 1970. Llicenciada en Ciències Polítiques i Periodisme]
Les dones de can Corominas	80	M. CARME FREIXA
La casa oberta als turistes	81	LAIA JUEZ [Barcelona, 1975. Antropòloga i periodista]
Francesc Riuró, l'estiuejant arqueòleg	83	LAIA JUEZ
Espais de repòs i devoció	84	EVA GÜIBAS GUILANA

Tetera, tassa de te i galetes.

FOTO: Alejandro Candela.

La calma del 'vrenejant'

Jordi Nierga > TEXT

El poeta Joan Maragall descriu amb una afinada precisió el que significava estiuejar a una part de les nostres garrotxes. Es referia, en el seu cas, a la banda ripollesa, amb Camprodon i Sant Joan de les Abadesses com a destinacions recurrents no només per al descans, sinó també per a la cerca d'inspiració. En un article publicat el primer dia d'agost de 1906, titulat precisament 'Agosto', buidava les sensacions nascudes d'aquells entorns: *«Las gentes se van de las ciudades adormecidas al otro adormecimiento de los campos. Agosto es una siesta. Las fiestas mayores en los pueblos del campo son como visiones de siesta. La Plaza Mayor llena de sol y polvo y gente; las caras congestionadas, y sudorosos los cuerpos bajo el recto vestido de fiesta, empujones y gritos y resoplidos, y el repique de campanas; los músicos agitándose en el tablado con el pañuelo blanco en el cuello para empapar el sudor; las notas atipladas del flautín y las bajas del trombón llegando solas hasta muy lejos de la extensión de los campos solitarios adormecidos al sol [...] y afuera el tilín incesante de las cucharillas del café en los vasos cien veces enjuagados. Y por la noche habrá otro baile en el casino.»*

De les paraules de l'escriptor s'extreu un concepte d'estiueig a mig camí entre aquest tarannà de *migdiada* i l'ambient festiu, de platxèria, una tendència que en efecte era ben palesa a la nostra contrada durant els mesos de vacances, malgrat no ser exclusiva. I és que més en-

llà d'aquesta concepció entusiasta també hi havia altres derives molt més assossegades, de repòs, com aquelles estades entrellaçades amb la salut: des de les sortides per anar a prendre les aigües a balnearis o banys termals fins a les excursions que marcaven uns passos abraçats a banda i banda per paisatges esplèndids.

El dossier que teniu a les mans vol resseguir aquesta perspectiva transversal, atès que són les mateixes particularitats de cada territori les que brinden propostes diverses i els seus relats respectius. La lectura que esteu a punt d'iniciar, per tant, esdevé un viatge a bord de les singularitats de cada poble o de cada espai, de llocs com Olot, que tal com detalla Francesc Ginabreda en el seu reportatge exhibeix un atractiu que va més enllà de les fagedes, de la gastronomia o de la riquesa cultural i llueix una genuïnitat intangible, però ferma, en aquest cas basada en la 'peresa volcànica', és a dir, en «la bona jeia de reposar entre volcans». Aquest respir del qual parla l'autor de ben segur que s'ha notat de valent al generacional càmping Les Tries, un negoci amb perllongada trajectòria que ens presenta la Mònica Font.

A part de la capital, la comarca volcànica ofereix un ampli ventall d'històries relacionades amb els *vrenejants*. En aquesta ruta recorrem, per exemple, fondes històriques de la Vall d'en Bas o de la Vall d'Hostoles,

ben documentades per en Ramon Esteban Bochaca i la Marta Carbonés, respectivament, i també descobrim lligams concrets, com ara el que va unir Sant Feliu de Pal·lerols amb un notori estol de pintors que, tal com narra Josep Valls, es van sentir atrets per les bel·leses naturals de l'indret i el tarannà de la seva gent per establir-hi un taller a l'aire lliure. També a la Garrotxa, la Paula Nuñez parla amb la gent de Can Xel, a Santa Pau, destinació tradicional de moltes famílies al llarg dels anys; en Pere Cerro exposa com era un estiu a Besalú abans de l'esclat turístic derivat del patrimoni, parlant amb propietaris de cases senyoriales i amb les seves serventes; i en Pep Vilar, ubicat a l'Alta Garrotxa, es fixa en un nucli bucòlic com Beget per destacar la convincent relació entre l'estiueig i l'excursionisme.

La parada següent és el Pla de l'Estany, un epicentre de la calma que, com escriu Miquel Rustullet, va evolucionar de la mà de llocs com el Bon Repòs, la Masia o el Mirallac, que van consolidar aquell primer turisme vora les pesqueres. Però el que de debò va significar la gran descoberta social de Banyoles i el seu entorn va ser el balneari de la Puda, la història i l'evolució del qual ens la precisa en Joan Anton Abellán. En el dossier, aquest estiueig d'anar a prendre les aigües comparteix protagonisme amb altres propostes més tradicionals, com ara les jornades als hotels i hostals del centre de la ciutat, recuperades per la Sònia Tubert, o les aventures que es vivien a càmpings de la rodalia com El Lago o El Sombrero, que coneixem fruit del treball de la Berta Artigas.

Si fem un salt cap a la muntanya ens hem de vestir de vint-i-un botó per contemplar l'estiueig dels senyors a la Vall de Camprodon, un context que ens mostra amb exactitud en Miquel Perals. Aquesta burgesia tenia un

emplaçament neuràlgic, el passeig Maristany, que trepitgem mitjançant l'escrit d'un servidor i els records de la Paquita Monfort, que hi va treballar de minyona. Una mica més amunt, a Molló, la Clara Pedrosa ha mantingut una conversa amb la família de l'hotel Calitxó, un establiment que ja ha estat regentat per tres generacions d'una mateixa

nissaga. Al Baix Ripollès, en Joan Garcia ens subratlla com la construcció del tren a finals del segle XIX va afavorir una arribada de visitants que es deixava veure a fondes com ca la Bonica o ca la Nati, a Sant Joan de les Abadesses, mentre que en Marcel Miquel rescata algunes de les vivències dels estius de Joan Maragall. En Jordi Remolins, d'altra banda, fa esment al turisme de pas que es fa present a nuclis com Ripoll o Campdevànol, indrets que reivindiquen el seu passat en el sector amb establiments icònics com ara l'hotel Solana del Ter, mentre que la Carme Freixa ens obsequia amb un doble enfocament: les acampades sota les estrelles a les muntanyes de Vallfogona o les Llosses i els anys pretèrits a una fonda Corominas impulsada per la rauxa de les dones. El trajecte continua i també s'atura a la Vall de Llémena, on la Laia Juez indica com algunes de les botigues de queviures es transformaven en hostals per rebre estiuejants com ara el polifacètic Francesc Riuró, i finalment també reserva un espai per a la reflexió, amb la visita de l'Eva Güibas a diferents santuaris, com el Mont, la Salut i Santa Afra, on els hostes han assistit al llarg del temps amb la voluntat d'assolir la calma més entera.

Finalment, no s'entendria aquest dossier sense el testimoniatge de les persones que han fet possible l'estiueig. Hi trobem diversos protagonistes directes, com ara la Carme Molas de Sant Privat, una antiga treballadora de les cases senyoriales d'en Bas que ha compartit una estona amb en Roger Santaló; el banyolí Ramiro Fontanet, el fundador del càmping Esponellà, que ha conversat amb la Berta Artigas, o la Montserrat Juano-la, que ha descrit com era la seva feina al balneari de la Puda a l'Eva Güibas. Tots ells són peces cabdals d'aquest estiueig asserenat 🍷

Uns estiuejants d'excursió pels paratges de Sant Aniol de Finestres // PROCEDÈNCIA: Sally Batlle.

Parada i fonda a la Vall d'en Bas

L'AFLUÈNCIA CREIXENT D'ESTIUJANTS VA CONVERTIR ELS NEGOCIS DE CAN MULLERAS, CA LA CARMELITA I CAN BARRIS EN DESTINACIONS TURÍSTIQUES MOLT RECONEGUDES

Ramon Estéban Bochaca > TEXT

En Josep Puigvert, la Pilar Estartús i la Rosa Barris són els nets dels antics propietaris de les populars fondes de la Vall d'en Bas: Can Mulleras, ca la Carmelita i la fonda Barris, respectivament, uns negocis que els habitants i estiujants de la vall encara recorden amb molt d'entusiasme. La fonda Carmelita i la fonda Barris continuen obertes al públic, però Can Mulleras va tancar l'any 2001.

Per ubicar els seus inicis cal situar-nos a la dècada dels 40, quan la Vall d'en Bas era una zona on l'economia depenia de l'explotació de l'agricultura, dels boscos i del bestiar. Algunes famílies amb visió de negoci i de futur van diversificar les seves feines per tal d'obtenir ingressos tot l'any. Es tractava de gent humil i pagesa que van començar petits negocis d'hostalatge i de servei de menjars que acabarien, amb els anys, esdevenint emblemàtiques fondes.

Fonda Mulleras (1945-2001). En Josep Berga i la Núria Masoliver eren els avis d'en Josep Puigvert. Durant els primers anys de matrimoni van viure

al mas Mulleras, una casa de la Pinya que encara podem veure. El seu nom fa referència a la humitat que hi ha en els entorns d'aquesta casa, diuen que sempre és moll, i precisament aquest mot va ser més endavant l'origen del nom de la futura fonda de Sant Privat.

L'avi Josep —conegut com en Pep— era el gran de nou germans i, per tant, l'hereu. Conjuntament amb l'àvia Núria van buscar un nou espai per viure i expandir la família, i per fortuna van trobar can Ramon, una casa situada a l'entrada de Sant Privat que a principis de segle era El Bodegón, una taverna. A la casa, hi vivia la cosina Filomena, que es va quedar viuda i va acceptar de bon grat que la família s'hi traslladés. Així, el 1935 es van instal·lar a la nova llar en Josep, la Núria, la seva filla Mercè, una tieta i la besàvia.

L'avi Josep era paleta i tenia fama de bon negociant. Conjuntament amb la Núria van aprofitar la bona situació de la casa per obrir un bar estanc, una botigueta i una petita habitació per si alguna persona necessitava passar-hi la nit. A la

dècada dels 40 el perfil dels clients eren homes que treballaven a bosc —a les dones no els era permès i es quedaven a casa—: s'hi trobaven carboners, llenyataires o ramaders, que passaven les hores de descans al bar jugant a cartes i fent petar la xerrada amb els amics, especialment els diumenges, quan el local s'emplenava de gom a gom. Aleshores, la gent portava el seu propi pa i gaudien del plat estrella del dia, normalment sang i fetge acompanyat d'un porró de vi, tot i que de vegades hi havia perdut, que també triomfava.

El 1945 va néixer en Josep Puigvert i, més tard, el seu germà petit, en Xavier, els fills de la Mercè Berga i en Francisco Puigvert, l'última generació que hi ha hagut a Can Mulleras. En Francisco, que vivia a ca l'Amargant amb els seus pares, es va traslladar a viure a la fonda. Això va suposar que la família s'ampliés i que el negoci creixés amb ells, en el context d'una època on l'economia del país millorava. Can Mulleras, per tant, va encetar nova etapa: es van construir noves habitacions, ja que cada cop hi

A l'esquerra, la família Puigvert davant de la fonda Mulleras amb uns clients, l'any 1960.

A la dreta, la fonda Mulleras, l'any 1950 // PROCEDÈNCIA: Arxiu família Puigvert Berga.

havia més demanada, i el negoci anava tan bé que en algunes ocasions els pares havien de cedir la seva habitació als clients. A més a més de la feina de la fonda, els propietaris també treballaven la terra, tenien set o vuit porcs i dues vaques, que asseguraven que els petits de la casa tinguessin llet per beure. En paral·lel, la botiga es va convertir en un *colmado* on es podia comprar de tot: des de llet en pols fins a fil per cosir o embotit.

Els hiverns, quan baixava el sol, els homes que acabaven el jornal buscaven un lloc calent vora el foc per recuperar forces, i en aquells temps també hi sovintejaven comerciants que estaven de pas. «Quan era petit, als vespres, sempre hi havia deu o dotze persones a la botigueta; alguns venien de tallar a bosc i d'altres venien amb bicicleta de treballar a les fàbriques d'Olot. Abans d'arribar a casa comentaven el dia a Can Mulleras, feien un *xato* acompanyat d'arengades i banderilles mentre escoltaven les notícies en un transistor de moble», explica en Josep, que també recorda que els diumenges continuaven essent els dies de major aflluència. Després de la missa els homes anaven a la fonda a fer un vermut amb olives i a jugar al canari, i a la tarda feien ball i molta gent hi acudia, i fins i tot l'era s'havia convertit en l'escenari de la festa major.

A partir de 1955 van començar a arribar estiuejants que buscaven un re-

fugi de tranquil·litat i natura. La majoria eren famílies de Barcelona i Girona, que reservaven per carta l'estada, i en Josep, que llavors era petit, els anava a buscar amb el seu avi a l'estació de les Preses o al baixador de Codella. Hi anaven amb el cotxe familiar, un dels dos que hi havia a Sant Privat; l'altre era el del metge. La família Boix, els Marsillach, el Bernadas, els Castanyer o el Carlets d'Olot eren algunes de les famílies que cada any hi passaven quinze dies o un mes.

Una rutina molt clara. A les nou del matí servien esmorzars i, seguidament, els estiuejants anaven a banyar-se a les piscines naturals de l'entorn, les fantàstiques gorgues d'aigua freda dels Pins, al pla d'en Xurri. Després d'un bon dinar a la fonda la gent descansava i passava les hores de la tarda en el prat de Ferrerons. Els clients no s'havien de preocupar de res i amb ben poca cosa estaven contents, no necessitaven els luxos que avui pot exigir un turista. Llavors, una família sencera podia dormir dins la mateixa estança, i només hi havia un lavabo —a l'exterior—, fet que provocava que la gent hagués d'esperar el seu torn. Amb els anys, però, es van anar ampliant i millorant les habitacions i també van instal·lar banys a cada estança.

Al llarg de l'estiu passaven moltes famílies que cada any repetien i que es feien amigues de la família Puigvert, i

sovint aquell tracte era tan familiar que en Josep els acompanyava quan anaven a la ciutat. Però no només hi arribaven famílies: a final de temporada, pels volts de Sant Lluc, hi feien estada els estudiants de l'Escola Massana de Barcelona, amb l'objectiu de pintar el paisatge de tardor que inunda la vall.

Fonda Carmelita. Els viatgers que arribaven a Sant Privat podien escollir entre dues fondes. Si caminaven poble amunt, després de la fonda Mulleras trobaven la fonda Carmelita (1950). La Pilar Estartús Pons hi va néixer el 1954, quan la seva mare, la Carmelita, ja feia cinc anys que portava el petit negoci. El local, petit i humil, constava d'una llar de foc, un bar i un parell de taules. A dalt, pujant les escales, hi tenia dues habitacions per llogar.

La feina s'activava a l'estiu; la resta de l'any no hi havia visitants. De Sant Joan a les Festes del Tura arribaven turistes i la Carmelita, que era una dona amb molta empena, va anar ampliant l'establiment i els serveis: la gent preguntava si podia quedar-se a dinar o sopar, i això la va empènyer a començar a servir àpats. A més, en una de les habitacions, hi va fer construir una petita cuina perquè els viatgers poguessin fer la seva i llogar-ho com a apartament. Aleshores, la Pilar, que era la filla petita, corria sempre pel menjador i recorda que al-

Un cotxe de línia parat davant de la fonda Mulleras amb el conductor i el servei de la casa. Any 1965 /// PROCEDÈNCIA: Arxiu família Puigvert Berga.

Els encants de la vila comtal

BESALÚ, ABANS DE CONVERTIR-SE EN UN EPICENTRE DEL TURISME PATRIMONIAL, ACOLLIA ESTIUEJANTS PUNTUALS, MOLTS DELS QUALS EREN DE BARCELONA

Pere Cerro > TEXT

A la vila comtal de Besalú, fins a la meitat de la dècada dels 60, hi havia molt poca gent que, provinent d'altres llocs del país, hi estiuegés. La precària situació econòmica de les dècades anteriors, així com la poca valoració que llavors es donava al ric patrimoni monumental de la vila, hi tenien molt a veure. No obstant això, hi havia alguna excepció, com les famílies Ferrer-Noguer i del Pozo-Ferrer, propietàries de masos i de finques de la contrada, que durant el primer terç del segle XX, als estius, reunien a la casa pairal del Prat de Sant Pere familiars i amics que gaudien de festes, berenars o excursions.

A finals dels anys 40, la Montserrat del Pozo, que a la dècada anterior, mentre estudiava a Barcelona, passava alguns caps de setmana i les vacances a Besalú, es va casar amb el notari Lluís Mir. Tenien la residència a Barcelona, però el matrimoni i els quatre fills venien cada estiu a la casa pairal, un edi-

fici on havia viscut anys abans la Pietat, germana de la Montserrat. És en aquest període, a partir de 1946, quan va començar a treballar a la casa com a serventa i mainadera la Cecília Planella. Amb 93 anys, la Cecília, nascuda a can Brugués de Mieres, explica que va ser contractada per la Pietat quan en tenia 18. Com a serventa, tenia moltes tasques: netejar, fregar i, sobretot, cuidar els fills de la senyora. A més, a l'estiu, quan venien altres familiars, la feina es multiplicava. En aquella època havia de vestir uniforme blanc immaculat i seguir els horaris i les pautes marcades pel senyor Francisco del Pozo, militar retirat, el pare de la Montserrat i la Pietat. Recorda, també, que el senyor Francisco vigilava que no estiugués molta estona al balcó o a la finestra, 'festejant' amb el que l'any 1948 seria el seu marit, en Bartomeu Peraula, amb qui va tenir dues filles, la Carme i la Dolors.

En Paco Mir (1949), el fill de la Montserrat, també recorda com eren aquells estius dels anys 50 i començaments dels 60. Ell i les seves tres germanes arribaven pels voltants de Sant Joan i marxaven passada la Festa Major, al setembre, i, acostumats a l'ambient barceloní, les vacances a Besalú eren com anar a un altre món: podien jugar al carrer sense el perill dels cotxes, i també al jardí de casa seva, sobretot amb en Joan i en Pere, de ca l'Imà, llogaters a la part baixa de la casa pairal; es banyaven o anaven de pesca al riu Fluvià; feien berenades i excursions a les fonts del Ferro i de l'Ametller o a Sant Ferriol o llegien tebeos del *Capitán Trueno*, *El Jabato* i *Hazañas Bélicas*. I també podien parlar en català, ja que a Barcelona, fos amb la família, a l'escola o amb els amics, el castellà era quasi exclusiu.

Actualment, la Montserrat, amb 104 anys, encara ve els estius a la casa pairal, juntament amb en Paco i altres membres més joves de la família. Ella afirma, però, que per la seva vinculació i aportació a la vila mai s'ha sentit com una estiuejant.

Altres estiuejants. La Maria Antònia López Selma, nascuda l'any 1936 a Barcelona, detalla una relació molt intensa amb Besalú i el seu entorn, com a estiuejant, però també com a refugiada de guerra i, actualment, com a resident. Pocs mesos després

Exterior de la fonda Fermín; al mig, en Fermín, amb la seva neta M. Elena al costat, i altres estiuejants asseguts. Any 1955 // PROCEDÈNCIA: Àlbum familiar de Maria Elena Ribera.

de néixer, el 1937, va venir al poble juntament amb la seva mare i una germana una mica més gran. Concretament van arribar a una casa llogada a les Carreteries, a Sant Ferriol, fugint dels bombardejos feixistes de la capital. A Besalú, on vivia el seu oncle Pepe, s'hi van estar fins al final de la Guerra Civil.

Posteriorment, entre els anys 40 i els 50, venia a estiuajar amb els pares i les germanes a la Torre de Fares, masia propietat del seu oncle. Recorda que s'hi estaven tot un mes o una mica més, i que feien excursions i berenars a la muntanya i es banyaven al Fluvià, a prop de ca n'Eudald. No anaven gaire a la vila, excepte els dimarts, dia de mercat, però tot i això van fer amistats que han perdurat. Aquestes estades juvenils van acabar a mitjans dels 50, quan tenia uns 18 anys. Més tard, el 1963, es va casar, i uns anys després, amb el seu marit i amb els tres fills, va tornar a Besalú de vacances, perquè en tenia molt bons records. Primer, van estar de lloguer a ca la Càndia, a la carretera, i anys més tard van llogar una casa al grup del Mont, can Camps, que van acabar comprant i convertint en la seva residència.

Una altra persona també molt vinculada a la vila i estiuajant fins

l'any 2019 és l'Anna Maria Campà Fortich, nascuda a Barcelona el 1934. Igual que la Maria Antònia, ella també va passar a Besalú els gairebé tres anys de guerra civil: amb els avis, la mare i una germana, mentre el pare estava treballant a la ciutat. La casa on s'estaven i on han estiuajat fins fa poc, can Fortich, es troba a la plaça Major o de la Llibertat, i era propietat dels avis materns.

Els records més vius que té l'Anna Maria són dels anys 40 i 50. Cada mes de juny, acabat el curs, venia a la vila amb la seva àvia i la seva germana Nú-

ria, i, a vegades, amb els pares. L'estança a la casa estival, durant els anys 40, no era massa confortable, però sí acollidora. Destaca que a Besalú s'atipaven de «pa blanc», ja que a Barcelona havien de menjar-lo moreno. També anaven a banyar-se al riu Fluvià amb els seus cosins de can Pozo, de can Bellsolà i de can Bonet, així com a la roca d'en Manyac, a la resclosa de can Bellsolà, al Borró o al pont del Llierca. Dinaven, gairebé cada dia, a la fonda Fermín, a la carretera, on els reservaven un petit menjador on se servien uns menús «molt bons», sobretot les famoses patates farcides.

L'Anna Maria i la seva germana van fer moltes amigues a la vila, amb qui feien excursions a les fonts del Ferro, de l'Ametller i la Pudosa, i amb qui també gaudien de valent amb la Festa Major de finals de setembre. Els tres mesos, diu, «passaven volant», i en marxar recorda que amb la seva germana anaven acomiadant-se amb molta tristesa de totes i cada una de les habitacions de la casa. Amb el pas del temps, ella, juntament amb el seu marit, els fills i els nets, han anat venint a estiuajar a Besalú fins que la pandèmia de la Covid-19 ho va impedir. Ara tenen la casa en venda 🏡.

➔ Estiuajants de lloguer

Des de mitjans dels anys 60 van començar a venir alguns estiuajants a Besalú, sobretot barcelonins. Llogaven cases del grup del Mont per passar-hi un parell de setmanes o un mes. La mare de família i els fills s'hi estaven tot el període, mentre que el pare venia els caps de setmana, ja que la resta de dies se'ls passava a la casa barcelonina, després del jornal de la feina respectiva. Moltes d'aquestes famílies, fins a mitjans dels anys 70, anaven a dinar, també, a la fonda Fermín 🍷.

A l'esquerra, la Cecilia Planella fent de mainadera a un nen de la família del Pozo-Ferrer. Any 1948. PROCEDÈNCIA: Arxiu família Peracaula. A la dreta, un grup travessant el riu Fluvià a les passeres de Can Costa. Any 1910 // PROCEDÈNCIA: Arxiu família del Pozo.

Els estius vora l'estany

LA TRANQUIL·LITAT I LA NATURA VAN COMENÇAR A ATREURE ELS VISITANTS A BANYOLES, I LLOCS COM EL BON REPÒS, LA MASIA O EL MIRALLAC VAN CONSOLIDAR AQUELL TURISME

Miquel Rustullet > TEXT

En més d'una ocasió s'ha explicat que l'inici del turisme a Banyoles es va produir a través del que va ser i significar el balneari de la Puda. Era un perfil d'estiuejant selectiu, «un turisme reposat», tal com ha escrit Josep Grabuleda, persones que sobretot volien fer allò relacionat amb les aigües medicinals del balneari, on disposaven d'un bon equipament i atencions. Tot i que també es passejaven per l'estany, la seva presència era esporàdica. Estem parlant, sobretot, de la meitat del segle XIX cap endavant.

Però aquí volem recordar els primers estiuejants, més modestos, que després de la guerra civil i a les acaballes de l'europea es van començar a interessar per l'estany. En aquests anys es va produir la creació d'El Patronato del Lago, així com la construcció del mirador de l'Estany, i el 1951 l'entorn va ser declarat com a *Paraje Pintoresco*. Totes aquestes accions tenien la mateixa

finalitat: promoure el coneixement de l'estany, «el factor sorpresa del viatger, que no el veu fins que el té literalment al davant», com va descriure el malaguanyat Jaume Farriol. I també amb la intenció de reforçar aquests objectius, diguem-ne turístics, l'historiador mossèn Lluís Constans, l'any 1951, escrivia en el pròleg del seu llibre *Banyoles el següent fragment: «Ya vosotros, distinguidos visitantes, os lo presentamos como Guía Turística, que os acompañe en el solaz de vuestras excursiones a gozar de las bellezas panorámicas de nuestra campiña, os descubra el secreto de nuestros amarillentos edificios y os adentre en el corazón de esa comarca de entonación bíblica»*. Mossèn Constans, immers en tot el que és la nostra història i el patrimoni monumental, curiosament no fa cap referència explícita a l'estany.

Segurament que la gent de fora es va sentir captivada per l'estany més aviat que els mateixos banyolins. Els records

i els testimonis d'alguns dissortats accidents, com el naufragi de l'any 1913, feien que la gent local mostrés certa resistència al passeig per la riba. De temptatives, però, ja n'hi va haver, com ara les berenades o dinars que es feien a meitats dels anys 50, a l'estiu, amb motiu d'algunes festes com el 18 de juliol o Sant Jaume, entre d'altres. Llavors, se sortia de casa amb el cistell i tot caminant s'arribava al fresquívol paratge dels Desmais, on el cap de la casa s'afanyava a posar en fresc al bany de la font de la Carpa o la del Ferro el meló, la síndria i, si podia, també el porró. D'aquesta manera es començava a agafar confiança, tímidament, cap a l'estany.

L'estampa d'un indret tranquil relacionat amb la natura ja atreia aleshores els primers visitants de pas. En pobles com Banyoles, situats al mig d'un interior poc profund i que no tenen les característiques de les poblacions de

La família Pau asseguts davant del Bon Repòs, amb cinc fills: en Josep, la Lourdes, mig amagada, en Jordi, la mare Lolita que té a la falda l'Alba, el pare Narcís i la Marisa, la filla gran; hi faltava l'Eva que encara havia de néixer // PROCEDÈNCIA: Col·lecció de Lluís Pau.

munyanya i que tampoc poden oferir els mateixos atractius de la costa, ha calgut esforçar-se més per captivar l'interès dels estiuejants. Sort, en aquest cas, que es compta amb una joia de la corona, l'estany, guarnit amb els seus recursos i la bellesa de l'entorn. A més, les bones vies de comunicació, tant pel nord com pel sud, van contribuir progressivament a estendre l'encert d'estiuejar i passejar-se per aquest territori.

El Bon Repòs, la Masia, el Mirallac...

Les iniciatives particulars en la posada en funcionament d'alguns establiments turístics van ajudar molt a incrementar la popularitat d'aquesta zona. Tenim l'exemple dels Pau, una família nombrosa d'onze germans, gent emprenedora i sense por d'haver d'anar allà on faci falta, que van ser els iniciadors d'un bar restaurant modest però que va servir per posar en valor el que podria arribar a oferir l'entorn. Ells van ser dels primers impulsors de les activitats orientades cap als estiuejants.

Era a principis dels anys 50 quan el matrimoni format per Narcís Pau i Lolita Costa van tirar endavant la construcció d'una mena de bar per captar l'interès d'aquell turisme incipient. El nom de l'establiment era clar: el Bon Repòs; un local que tenia una decoració avançada per a aquell moment. «Era un espai preciós», expliquen els fills de la parella abans que la Marisa, la filla gran, en recordi el nom alternatiu que alguns cops feien servir: «Can Pau Descansi». Allà, sobretot, atenien persones de Banyoles que volien acostar-se a l'estany. «Era el centre neuràlgic de Banyoles», diuen somrient, abans d'afegir: «S'hi trobaven en Camas, en Sarquella, els Agustí, en Barba, en Joan de Palau, en Carbó... Gent que venia molt sovint a fer petar la xerrada amb els pares.»

Al costat, el restaurant La Masia del Lago, situat en terrenys del terme de Porqueres. Al detall, el restaurant Mirallac, en una foto dels anys setanta.

FOTOS: Josep M. Mateu.

A través d'un familiar, l'Albert Pons, que gestionava una agència de viatges a Lloret de Mar, també hi va portar grups d'estrangers, sobretot anglesos. Primer tocava el passeig en barca i, després, cap a seure al Bon Repòs a «menjar el pícnic que portaven de l'hotel: un ou bullit i un sandvitx». El pare, en Narcís, deia que «amb el *gasto* de la beguda, un café amb llet o un refresc ja en tenia prou», recorden els fills. L'Alba Pau, la més petita, també fa memòria i explica que ajudava els seus germans «a anar buscar aigua a la font dels Desmaís, que després se servia al bar.»

Aquesta iniciativa va fer obrir els ulls als promotors del restaurant de la Masia. La Maria Serra i en Ramon Ferrer, que vivien a Matella, una casa de pagès situada al camí d'anar al puig Clarà, aprofitaven la verdura que treien d'un hort que menaven a sota de Santa Maria de Porqueres per vendre-la als pocs estiuejants de cap de setmana. El mirall que havia suposat el Bon Repòs els va servir per posar en marxa, l'any 1957, el que seria un nou restaurant. «Vam començar a vendre quatre *gracioses* els dissabtes i diumenges», detalla l'Esteve Ferrer, el fill dels fundadors. Més enda-

vant va entrar en funcionament un nou establiment, el Mirallac, fundat per la família Corominas, els Janeret, situat en un lloc privilegiat amb vistes a l'estany i que, amb el complement de les barques, va fer que durant aquells primers anys tingués un creixement destacat.

Cases particulars i passejades amb burro.

Els visitants a Banyoles augmentaven i faltaven llits, la capacitat de l'hotel Flora i del Mundial era molt reduïda. Anys més tard, l'emprenedor Joan Canadell, popularment conegut com en Grilló, que gestionava el bar del Club Natació Banyoles, es va dedicar a cercar habitacions a les cases particulars de Banyoles. Es tractava d'una solució que garantia que els seus clients tinguessin allotjament en el marc d'un context turístic, el dels primers anys dels 60, on els hostes s'havien d'adaptar a les condicions dels habitatges i els propietaris, d'altra banda, havien d'aprendre a conviure uns dies amb els estiuejants.

I al costat mateix del Bon Repòs, al començament del passeig Dalmau per la banda de l'estany, els germans Marés, en Josep i en Jaume, uns ferrers coneixedors dels animals, van posar en funcionament una idea ben simpàtica: la possibilitat de fer passejades amb un burro. Aquella era una iniciativa senzilla que agradava tant a banyolins com a forasters. Una activitat més, en definitiva, que justificava el creixement d'aquell primer turisme que, juntament amb altres propostes com les barques de rem que sortien de la pesquera de Can Lero, servia per descobrir l'estany 🐾

El 'dolce far niente' dels senyors

CAMPRODON I TOTA LA VALL HAN ACOLLIT DES DE FA MOLTS ANYS LES VACANCES DE LA BURGUESIA, AMB ESTABLIMENTS COM L'HOTEL RIGAT COM A LLOCS DE REFERÈNCIA

Miquel Peralas > TEXT

L'estiueig, tal com s'ha d'interpretar, consisteix a passar l'estiu en una residència diferent de l'habitual, o sigui, en una segona residència. Com a fenomen social fou un costum que es va estendre entre les classes benestants, fonamentalment de Barcelona, a partir de la revolució industrial, a finals del segle XIX i principis del XX. Va començar en zones costaneres o a prop de la ciutat, i es va anar estenent a mesura que es van anar millorant les vies de comunicació amb carreteres i el ferrocarril.

A la vall de Camprodon sempre hi havia hagut un degoteig de visitants, unes vegades relacionat amb les activitats econòmiques i d'altres per iniciatives culturals o científiques. Botànics com Josep Quer i Martínez (Perpinyà, 1733-Madrid, 1764), Estanislau Vayreda i Vila (Olot, 1848-1901), Pietro Bubani (Bagnacavallo, 1806-1888) o Antoine Gouan (Montpellier, 1733-1821) i Philippe-Isidor Picot de Lapeyrouse (Tolosa de Llenguadoc, 1744-Lapeyrouse-Fossat, 1818), coneixien molt bé aquestes contrades en llur recerca d'espècies vegetals. També, naturalistes i geògrafs, com Carles Bosch de la Trinxeria (Prats de Molló, 1831-la Jonquera, 1897), Norbert Font i Sagué (Barcelona, 1873-1910) o Francesc Carreras i Candi (1862-1937); o els enginyers, com el de mines Lluís Marià Vidal i Carreras

(Barcelona, 1842-1922), ens havien sovintejat arran dels seus estudis.

Però el veritable interès per conèixer el territori català i, per tant, aquestes contrades, sorgeix de l'esperit de la Renaixença, la qual revifa la guspira de la catalanitat, força apagada des del segle XV. Així doncs, impregnada amb aquest esperit, l'any 1876 neix l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i tot seguit, el 1878, l'Associació d'Excursions Catalana. De la fusió d'ambdues, l'any 1891, neix el Centre Excursionista de Catalunya, el CEC. A partir d'aquí, sorgeixen un reguitzell d'altres clubs excursionistes, amb un especial desenvolupament de l'excursionisme de muntanya, del qual la vall de Camprodon és una de les pioneres.

El 21 de desembre de 1877 visita per primera vegada Camprodon l'agent de canvi i borsa barceloní Cèsar August Torras (Barcelona, 1852-1923), i el 23 d'agost de 1880 ho fa el comerciant i escriptor Artur Osona i Formantí (Barcelona, 1840-1901). I segurament també sota la influència del CEC, el 1882, dos anys després de la inauguració del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses, va aterrar a Camprodon Bartomeu Robert i Yarzabal (Tàmpico, Mèxic 1842-Barcelona, 1902), polític i prestigiós metge barceloní. Personatges com aquests, i sobretot el darrer, donaren

a conèixer les nostres contrades a tota aquella gent que havien fet de l'estiueig estades en zones més properes a la ciutat. Es calcula que l'any 1897 estiuejaven a Camprodon unes 125 famílies, la majoria allotjades en pisos i cases particulars.

Hostals i fondes a Camprodon. Però la veritable embranzida de l'estiueig d'elit la va originar la construcció de l'hotel Rigat –ara, hotel Camprodon–. El seu propietari, en Joan Costejà i Xampró (Camprodon, 1955), ens ho explica: «A Camprodon, des de sempre, ja n'hi havia hagut de fondes i petits hostals capaços d'acollir estiuejants: la fonda del Comerç, d'en Camil Güell; les posades Llaudetes, al carrer de València; Can Xicoy i Ca la Saiola, al carrer d'en Planes –avui, carrer de Josep Morer–; Can Xanturri i Can Pairó, al carrer de Freixenet; i Ca la Beleta, a la plaça de Santa Maria». Segons Costejà, però, cap d'aquestes tenia la categoria de Can Borra –actualment, l'hostal Rovira–, al Prat del Molí –l'actual plaça del Doctor Robert–, propietat del matrimoni format per l'Antoni Rigat i la Lluïsa Homs. Un establiment, aquest, que no solament s'omplia els dies de fira i mercat, sinó que seduïa també el turisme d'elit que, des de finals del segle XIX i principis del XX, començava a descobrir la bellesa i el clima d'aquests indrets. Un fet que prova la seva anomenada és que el 4 d'octubre de 1908 en Cèsar August

Anunci de premsa del Gran Hotel Rigat // PROCEDÈNCIA: Arxiu Miquel Peralas.

Torras, president del CEC i promotor de l'antic Xalet d'Ulldeter, hi va fer el discurs de revellosa. I l'any següent, en la seva inauguració, el dia 25 de juliol de 1909, l'Antoni Rigat va servir el dinar en el mateix Xalet. Cal imaginar-se les dificultats que va representar traslladar tot el muntant del banquet a aquelles altures, sense més comunicacions que les bèsties de ferradura.

L'hotel Rigat, emblema. L'Antoni Rigat, nascut a la casa de can Borra, del veïnat de Baix de Tregurà –va utilitzar el nom de la casa pairal com a logotip del seu establiment–, es va casar amb la Lluïsa Homs, de Camprodon. Un fill, l'Al-

fons Rigat i Homs (Camprodon, 1880-1925), es va casar amb la Cecília Regí i Torrent (Camprodon, 1886-1950), i s'incorporaren al negoci. La capacitat emprendedora d'aquest matrimoni, sobretot de la Cecília –la Sileta de can Borra–, i el fet que el 22 de desembre de 1914 els van tocar 30.000 pessetes de la Grossa de Nadal, els va portar a comprar uns terrenys que hi havia vora el riu Ter, propietat de l'important fabricant de filatures Marià Regordosa, amb la finalitat de construir-hi un hotel. El 18 de juny de 1915, l'Alfons Rigat signava a Barcelona la compra –amb cens– d'aquests terrenys, i poc després, el 8 de juliol, començaven els treballs

d'arranjament i s'iniciaven les obres. El 8 d'agost arribava a Camprodon l'arquitecte modernista Juli Maria Fossas i Martínez (Barcelona, 1868-1945), familiar de la família García-Nieto, emblemàtics estiuejants de Camprodon, i el 18 de desembre de 1915 hom celebrava la revellosa. La construcció va anar a càrrec de Francesc Surinyac i Borrat (Camprodon, 1885-1945) i es va inaugurar el 5 de març de 1916.

A partir d'aquesta data els estiuejants, que fins l'estrena del Rigat es reunien al Casino, van començar un èxode lent, però constant, moguts pels atractius del nou hotel. Tot era un reclam: l'ampli vestíbul, amb la recepció i ofi-

A dalt, imatge aèria del Passeig Maristany de Camprodon. A baix a l'esquerra, el cotxe dels 'senyors' aparcat al passeig de la Font Nova de Camprodon, amb la gent del servei al costat. A la dreta, espectadors a la pèrgola del camp d'esports del Passeig Maristany. Dècada de 1920 // FOTOS: Valentí Planeses. PROCEDÈNCIA: Arxiu Martí Pujol.

Burgesos i 'raspes' a Camprodon

Jordi Nierga > TEXT

Voltejar pel passeig Maristany embolcalla el transeünt d'una sensació estranya, però honesta, una percepció que fa ser conscient al caminant que allò que veu, aquelles cases senyorívoles de majestuositat decadent, es van allunyant sense parar encara que un s'hi approximi amb sigil·li, encara que es miri de reüll per damunt les tanques amb l'única intenció de *fer el llufarut*. El motiu d'aquesta impressió, intueixo, deu ser la distància social que projecta l'indret, especialment ostensible per a les butxaques esprimatxades o convencionals, tot i que aquesta diferència de classes, ara ben evident però assimilada, abans resultava omnipresent i molt poc amansida.

Per entendre aquest context cal parlar de tres perfils protagonistes: els anomenats *senyors*, la gran majoria industrials adinerats procedents d'àrea barcelonina; la gent local, molts dels quals treballadors puntuals dels primers, i el nombre de persones que formaven part del servei dels estiuejants burgesos: que si minyones, cuineres, xòfers, mainaderes o jardiniers. Entre tots ells s'establien unes connexions particulars que afloraven especialment en els mesos calorosos, durant les vacances, quan els visitants arribaven a bord d'uns cotxes llampanants molt escassos de veure a la contrada, exceptuant els vehicles del metge, del taxista Cuadrado o del tractant de bestiar.

—ÀPATS FASTUOSOS, EXHIBICIONS, CRIQUET... No feia falta que, al seu pas, toquessin la botzina per constatar aquell biaix entre rangs, entre autòctons i nouvinguts. Segons el testimoni d'en Siscu Carola, els qui manifestaven aquestes desigualtats amb marcat vigor eren els més desvergonyits de tots, els marrecs: encara recorda quan la mainada camprodonina —i ell n'era un— robava les bicicletes dels joves turistes, hi anaven a fer un vol i, després, els hi tornaven amb les rodes desinflatades perquè no els poguessin perseguir. «Acabàvem molts cops a bufetades. Nosaltres no en teníem, de bicicleta, i això provocava baralles entre les dues parts», diu. El problema que tenia en Siscu és que ell, després de repartir i rebre alguna cleca, va haver d'anar a treballar de més gran a algunes de les cases del passeig. El seu pare, l'Esteve Carola, era constructor i un dels epicentres jornalers el tenia en aquesta zona: va aixecar cases com can Font de Dalt, establint una gran relació amb els propietaris, i ja amb en Siscu al capdavant de l'empresa també es van fer múltiples reformes, com ara a can Vilella o a la casa Maristany, on l'antic amo d'aleshores convidava els treballadors a les excèntriques festes que muntava, juntament amb lampistes i fusters, i els ubicava en un saló a

part per si sorgia alguna emergència que necessités ser reparada amb celeritat. «El que volia era *fardar*, però nosaltres menjàvem el mateix que ells: canapès, guisats, vins especials o licors ben *raros*», recorda.

En efecte, entre els *senyors* hi havia gent excèntrica, coses del calé. A un encara se'l recorda per cremar bitllets amb el puro al bell mig de la plaça, i aquest mateix, juntament amb un veí, anaven a caminar pels contorns ben refets, sabent que si es cansaven i volien girar cua al darrere seu hi havia el xòfer conduint el cotxe a pas de puça. Davant de l'Hotel Rigat també se'n veien de bones, com aquells dies que les audicions de sardanes s'allargassaven perquè així ho decidien els espectadors més adinerats, que amb un simple i categòric moviment amb els dits ja indicaven que el xou havia de continuar, mentre que a la zona esportiva del passeig, disponible només per als residents, l'exclusivitat anava engalanada de vint-i-un botó: malgrat que també s'hi feien populars *patxangues* de futbol entre estiuejants i gent del poble, el que de debò aplegava una multitud d'espectadors de l'alta societat eren els partits de criquet i els tornejos de tennis, que es jugaven amb indumentàries blanques immaculades i damunt d'una catifa de gespa que llançava una incògnita a l'aire: allò era el Ripollès o una de les emblemàtiques pistes britàniques? Més enllà de l'esport, el recinte també va aixoplugar altres pràctiques, diguem-ne, més estridents, com ara la construcció d'un avió fet amb fusta, tela i gomes que tenia com a fita volar amb el mateix mètode que un estel. Sorprenentment, no va funcionar.

—ELS RECORDS DE LA PAQUITA. També hi havia famílies benestants d'un tarannà més familiar i distanciat de la pompositat. És el cas dels Font, de can Font de Dalt, que com explica en Siscu feien molta vida a la seva propietat, especialment al *living*, una gran sala d'estar presidida per una solemne llar de foc. Les estances de la casa les coneixia prou bé la Paquita Monfort (Vall-de-roures, 1940), que era una de les tres persones que conformaven el servei: a part d'ella, minyona, també hi havia una cuinera i una mainadera. «Les treballadores érem ben bé com una família, però aquesta bona relació la teníem entre tots, també amb els senyors», fa memòria.

Una onada de fred a Matarranya, zona abocada sòlidament al cultiu, va desterrar les esperances de la Paquita d'establir-se al seu lloc d'origen. Va ser així com va aterrar al mateix sostre que els Font, al carrer Muntaner de Barcelona. A la casa d'estiueig de Camprodon hi va arribar per primera

A dalt, una família d'estiuejants prenent el te a la seva casa del passeig Maristany, al voltant de 1930. A baix a l'esquerra, espectadors mirant un partit de tennis al camp d'esports del Passeig Maristany. A la dreta, mainada amb els gronxadors del camp d'esports // FOTOS: Valentí Planeses. PROCEDÈNCIA: Arxiu Martí Pujol. A l'altra pàgina, la Paquita Monfort // FOTO: Jordi Nierga.

vegada amb 17 anys i s'hi va estar un lustre, temps suficient per aplegar algunes conclusions: que va tenir fortuna d'anar a parar amb aquella família, on el tracte del senyor Ignasi, un industrial tèxtil, així com de la senyora Pilar i els seus fills, era exquisit, cosa que li va permetre aprendre «respecte, educació i estima»; que tenia poc temps lliure, «el just per festejar», però tampoc li feia falta baixar al poble perquè la localització de l'habitatge, enlairada, oferia una panoràmica nítida i àmplia, de Camprodon a Llanars; i que li va suposar un orgull posar-se el davantal de minyona, o de criada, però encara li genera indignació el mot que feia servir alguna gent del poble per referir-se al seu rol feiner: *marmotes*. «I *raspes*», també us deien *raspes*!», etziba en Siscu.

En efecte, la Paquita recorda aquella època amb els Font d'una manera molt agradable. La seva jornada s'iniciava amb

la preparació de l'esmorzar, continuava amb la neteja de les habitacions, una tasca que es repartien entre les tres dones del servei, i seguia amb la resta d'elaboracions culinàries del dia i amb les comeses pròpies de la llar. «Planxar era el que m'em-pipava una mica, sobretot aquells enormes llençols de tergal, que s'havien de rentar amb midó», puntualitza. Quan hi havia convidats o familiars, «molt sovint», el ritme es multiplicava: «Podíem arribar a ser una vintena de persones a la casa».

Amb 21 anys, la Paquita es va casar amb el seu marit, en Josep Roca, un fuster de Camprodon, i l'arribada de les núpcies va suposar el punt final de la vida com a criada. De fet, un any després va néixer la seva filla, i a partir d'aquí va iniciar una trajectòria laboral a la indústria local, en empreses com la filatura Iglésias o la fàbrica La Camprodonense. «Vaig ser més feliç servint els senyors que treballant a la fàbrica», conclou la

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > FLEQUES I PASTISSERIES

M4

Entrada de la fleca i pastisseria de Joan Boschmonar –coneguda com Can Palmada– a la cantonada de la plaça dels Turers de Banyoles i actualment desapareguda; la seva especialitat eren els panets de Viena i les coques.

ANY: ENTRE 1955 I 1965

AUTOR: JOSEP M. MATEU TARAFÀ

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY. COL·LECCIÓ LLUÍS MARTÍ

M5

Entrada de l'antic forn Sant Roc, actualment forn Sala-Pulí de Camprodon. El matrimoni entre Ramona Pulí i Sebastià Sala va donar lloc a aquest nou establiment; ella era la filla del forner i ell provenia d'una família de tradició fideuera. Quan es van casar van fusionar el negoci; ara, però, ja no fan fideus.

ANY: 1940

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FAMÍLIA SALA-PULÍ

PATRIMONI

GUERAU PALMADA > COORDINACIÓ

ETNOLOGIA

Les matraques de campanar 88

GUERAU PALMADA [Banyoles, 1974. Historiador de l'art]

ARQUITECTURA

Un monestir massa desconegut 90

JOAN SALA [Olot, 1949. Historiador de l'art]

HISTÒRIA

El catalanisme a Banyoles 92

JOSEP GRABULEDA SITJÀ [Banyoles, 1962. Historiador i arxiver]

NISSAGUES

Els Estorch i Siqués 94

ANTONI MAYANS [La Vall de Bianya, 1958. Arxiver]

XAVIER PUIGVERT [Olot, 1966. Arxiver]

MÚSICS

El cançoner tradicional a Beget 96

ALBERT MASSIP PINATELLA [Banyoles, 1976. Mestre]

JOSEP GARCIA [Sant Esteve d'en Bas, 1969. Músic i mestre especialista de música]

BOTIGUES DE TOTA LA VIDA

Un forn de pa amb perspectiva 98

JORDI NIERGA [Banyoles, 1985. Periodista]

FAUNA

El barb de muntanya 100

EMILI BASSOLS [Olot, 1965. Biòleg]

PLANTES I REMEIS

La genciana groga 102

TERESA GARNATJE [Llanars, 1960. Científica del CSIC de l'Institut Botànic de Barcelona]

AIRY GRAS [Arbeca, 1988. Màster en biodiversitat i Màster en fitoteràpia]

MONTSERRAT PARADA [Figueres, 1968. Doctora en Farmàcia]

JOAN VALLÈS [Figueres, 1959. Doctor en Farmàcia]

**Matraca de l'església de
Sant Sadurn de Vilafreser.**

FOTO: Guerau Palmada.

Les matraques de campanar

AQUEST INSTRUMENT RESSONAVA PER LES VILES AMB UN SOROLL SEC I TENEBRÓS, QUAN LES CAMPANES EREN PROHIBIDES A CAUSA DE L'ESCRUPOLÓS SILENCI DE LA SETMANA SANTA

Guerau Palmada > TEXT

Les matraques són un gran instrument de percussió i litúrgic fet de peces de fusta que produeixen un soroll sec, profund i apagat. Són conegudes amb el nom de maçoles a les illes Balears o batzoles a Tortosa, però en diferents pobles d'Osona, la Garrotxa i el Pla de l'Estany són anomenades com les tenebres. La seva ubicació pot ser a l'interior de les esglésies, però sobretot eren penjades a les parets interiors del campanar, usades durant els oficis litúrgics i funcions de Dijous i Divenres Sant per evitar el ressò estrident de les campanes. La Setmana Santa tradicionalment tenia un període de silenci sepulcral que començava el matí de Dijous Sant i durava fins al Dissabte Sant, en què no es podia fer soroll, ni tampoc treballar, cantar o ballar. A més, les campanes de les esglésies havien d'emmudir. Aquests dies sants significaven el sentiment de tristor, escenificat mitjançant un absolut silenci, en record a la passió i mort de Jesucrist.

Precisament, la majoria de matraques de campanar que es conserven a les comarques de Girona són d'estructura circular, amb diverses masses de fusta que, en girar i desnivellar-se, piquen al damunt de les taules de fusta i provoquen un soroll sec, profund i tenebrós. A les comarques del Ripollès, Garrotxa i Pla de l'Estany en conservem pocs exemples, però són una bona mostra d'anti-

gues tradicions litúrgiques i populars, avui desaparegudes.

Sant Joan de les Abadesses. En aquest antic monestir romànic aixecat a mitjan segle XII amb influències occitanes, a la cara nord de la nau, s'hi troba el campanar de planta rectangular (5,93 x 8,57 metres), segurament reconstruït a finals del segle XV o principis del XVI aprofitant els materials dels enderrocs produïts pel terratrèmol de 1428. L'accés al campanar és per una porta a l'interior del transsepte. Està coronat per una minsa cornisa i una teulada a quatre vents sostinguda per deu robustos pilars quadrats fets de maçoneria. A la cel·la del campanar s'hi troben sis campanes, penjades vers el 1940. Precisament, a l'encavallada de fusta del campanar es troba emplaçada una antiga matraca d'estructura circular feta amb planxes de roure. L'interior es divideix amb quatre quadrants o planxes de fusta reforçades en posterioritat amb tires de ferro angulars, i a l'interior de cada quadrant hi ha tres masses de faig, algunes restaurades amb fusta tropical, que es mouen entre quatre coixinets de forma rectan-

gular amb els cantons arrodonits. L'eix de ferro s'acciona per mitjà d'una manovella, antigament moguda per una corda. Tot i que la matraca hauria estat refeta després de la Guerra Civil, semblaria que alguna de les seves parts tindria més antiguitat.

Precisament, a la propera església de Sant Pau Vell, a Sant Pau de Segúries, s'hi conserva encara una esque-llerida, una roda de fusta fixada a la paret amb quatre eixos amb dotze petites campanes de dimensions i sons diferents. La seva funció era la de sonar en moments dels oficis religiosos en senyal de joia, com per exemple la Glòria i la Consagració, completament oposat al so profund i greu de la matraca que denotava tristor.

Sant Esteve d'Olot. L'església parroquial de Sant Esteve d'Olot fou aixecada a partir d'un projecte de l'enginyer militar Blai de Trinxeria en estil neoclàssic entre el 1750 i 1763 dins els paràmetres de la Contrareforma catòlica, i la façana principal fou finalitzada vers el 1800 amb una escalinata dissenyada dins del mateix segle. El campanar de planta rectangular (7,20 x 8,40 metres) i d'estil neoclàssic fou aixecat també a mitjan segle XVIII. Té un sòcol o base de grans carreus, un segon cos rectangular amb murs arrebossats i carreus cantoners, i l'emblemàtic rellotge d'esfera al capdamunt. Finalment, un tercer

Matraca de mà de Vilafreser.
FOTOS: Guerau Palmada.

de Vilademuls fou modificada els segles XVII i XVIII amb una nova capçalera barroca pentagonal i un campanar de planta quadrada coronat amb una coberta piramidal. L'any 1661 es beneí una nova campana. L'any 1734, com indica una llinda de la capçalera, els obrers van reformar la sagristia, i el 1798 el rector va demanar fer obres a la rectoria. Probablement, en època barroca també s'emplaçà la gran matraca al campanar, d'estructura circular i feta de planxes de fusta, molt possiblement de castanyer, i reforçada amb travesseres. Aques-

ta es divideix en quatre quadrants ben encaixats, on dins de cadascun hi ha quatre masses de fusta que giren gràcies a tres coixinets o rodes de fusta clara. Les masses se sostenen per mitjà d'un eix de forja que gira gràcies a una manovella de ferro, en origen accionada a través d'una corda des de l'interior del campanar. En posterioritat la matraca fou col·locada en una estructura de fusta i des-

cos de planta octogonal i cornisa motllurada forma la cel·la amb quatre grans finestrals. Aquest campanar està coronat per un terrat amb barana d'obra i una estructura metàl·lica que sosté les campanes horàries. El campaner i la seva família vivien en un pis o vestíbul del mateix campanar, el darrer fou Can-di Mas (1909-1976). La campana més gran (120 centímetres de diàmetre) és coneguda com la Campana del Tro, feta el 1600 i decorada amb els escuts d'Olot i Catalunya, a més de les figures de la Mare de Déu, Sant Esteve, l'Ecce Homo i la Creu. La seva denominació era per foragitar les tempestes, que alguns creien que eren provocades pel diable, com la temuda tempesta de l'any 1598.

Damunt l'estructura de fusta que sosté les campanes hi ha una gran matraca circular que es feia sonar només

per Setmana Santa a Olot. La matraca està dividida amb quatre quadrants de planxes de fusta, reforçats amb tirants metàl·lics i un petit tauló on piquen les masses. A l'interior de cada un hi ha tres masses de fusta que giren en l'eix de ferro, separades entre llistons de fusta. La matraca ha patit restauracions recents, però els elements més antics podrien datar dels segles XVIII-XIX.

Sant Sadurní de Vilafreser. La primitiva església romànica d'una sola nau que avui forma part del municipi

plaçada a l'interior de la nau, on es troba en l'actualitat. Els veïns de Vilafreser, en el marc d'una visita del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, també ens van mostrar algunes antigues matraques de mà, i que avui ja no utilitzen. Aquestes matraques portàtils eren la versió menuda de les matraques d'església, i que antigament els joves feien sonar amb gran rebombori per Setmana Santa en record per la mort i resurrecció de Jesucrist, un costum popularment conegut com matar jueus o espantar jueus.

A dalt, la matraca de Sant Esteve d'Olot // FOTO: Daniel Panella i Grau. **A baix, les masses de la matraca del monestir de Sant Joan de les Abadesses** // FOTO: Guerau Palmada.

El cançoner tradicional a Beget

RESSEGUIM EL RASTRE DE LES RECERQUES DE CANÇONS TRANSMESSES ORALMENT DURANT UN SEGLE I MIG AL POBLE, UN PATRIMONI IMMATERIAL QUE CAL REIVINDICAR I CANTAR

Josep Garcia i Albert Massip Pinatella > TEXT

Per ser en un indret recòndit situat en un fondal on fins l'any 1960, quan va començar a obrir-se la carretera des de Camprodon, només s'hi havia accedit a peu, aquest poble de l'Alta Garrotxa havia estat punt de mira de folkloristes i estudiosos interessats a trobar-hi antigues cançons de tradició oral.

La primera referència que tenim de cançons aplegades a Beget és de mitjan segle XIX, quan el poeta Marià Aguiló i Fuster (Palma de Mallorca, 1825-Barcelona, 1897), en un dels seus viatges folklòrics de l'estiu de l'any 1859, recull a Olot algunes cançons de la begetina Maria Berga. L'agost de 1863, Aguiló realitza un altre viatge que duraria vint-i-dos dies, aquesta vegada des de Girona i fins a Sant Joan de les Abadesses, passant per Besalú, la Mare de Déu del Mont, Lliurona, Sant Aniol d'Aguja, Talaixà, Beget, Camprodon, Molló, Llanars, Setcases o Sant Pau de Segúries. A Beget hi va arribar el 16 d'agost i s'hi va estar tres dies per anar després a Rocabruna. Hem localitzat

cinquanta-tres referències d'aquesta estada, sobretot cançons llargues líriques i narratives de temàtica diversa, però també cançons religioses i goigs. En el context de la Renaixença, l'objecte d'estudi d'Aguiló era sobretot literari i oblidava, a part d'algunes tipologies de cançons, la música d'aquestes. Anys més tard, tots aquests textos formarien part de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, institució creada l'any 1922 amb el mecenatge de Rafael Patxot i Jubert, amb la intenció de promoure la recollida de literatura i música popular dels Països Catalans. Les donacions més rellevants van ser de l'arxiu de Marià Aguiló, però també la del folklorista Rossend Serra i Pagès (1862-1929), de qui també trobem corrandes, un text referit a la Majestat de Beget i una cançó amb el topònim del poble.

Anys 60 i 70. Francesc Civil i Castellví (1895-1990), músic i figura cabdal en l'activitat cultural a Girona al llarg del segle XX, va visitar Beget cent anys després de la primera recerca. Tenim documentat que Civil va passar-hi l'any 1964, transcrivint cançons de la veu de Núria Carrera i Molas (1886-1966). En el catàleg de l'arxiu familiar de Francesc Civil hem pogut localitzar tres cançons transcrits: *Els esclops d'en Pau*, *Amor i aucells* i *El mariüt*.

Per altra banda, la jove austríaca Kristin Müller, estudiant de Filologia Romànica, va anar

a parar a Beget a mitjans dels anys 60 amb l'objectiu de realitzar un treball d'àmbit filològic que pretenia descriure i analitzar costums tradicionals i objectes d'un petit poble que, dissortadament, aleshores ja donava indicis d'una important davallada demogràfica. Sorprenentment, trobaria moltes cançons que alguns begetins encara recordaven: durant les dues estades llargues a Beget (1965 i 1966), Müller va enregistrar 81 fonogrames a deu informants i va transcriure el text de trenta-vuit cançons al seu treball final d'estudis universitaris. Posteriorment, rebria l'assessorament lingüístic de Ramon Aramon i Serra i Antoni M. Badia i Margarit. Aquests documents sonors són majoritàriament cançons, però també algunes converses. A més del seu interès etnopoètic i etnomusicològic, el treball de Kristin Müller té el valor afegit de ser el primer enregistrament de cançons a Beget, i també és el primer cop que algú grava, cantant i acompanyant al violí, qui anys després es reconeixeria com el darrer «músic sense solfa» Pere Sala i Soler, en *Peret Blanc de Beget*.

Una altra aportació important al cançoner de Beget és la recerca del Seminari de Cançó Tradicional El Sac (1976 i 1977), un col·lectiu creat l'any 1973 i format, entre d'altres, pels músics Jaume Arnella o Xesco Boix, a qui els movia la voluntat de recuperació i difusió dels repertoris tradicionals. A Beget recopilarien quaranta-cinc cançons transcrits per a ús intern. En la

El poble de Beget destaca per la seva església i campanar romànics. Any 1967 // PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Josep Buil Mayral).

procedents del seu treball de camp. En el tercer volum –*Garrotxa i Ripollès*–, localitzem materials de Beget: 61 cançons publicades, fruit de la recerca efectuada entre 1983 i 1989, algunes de les quals enregistrades a cantadors que ja vivien fora del poble.

El Grup de Recerca Folklòrica de la Garrotxa (GRFG), creat l'any 1991 com a secció del Cercle de Cultura Tradicional i Popular Marboleny, de les Preses, realitza 108 fonogrames a Beget durant els anys 1992 i 1993. Només sis cançons van ser enregistrades a la població; la resta eren de cantadors que ja no hi vivien. En una segona etapa (1994-1995), se'n van registrar trenta-tres més. L'any

2004 el GRFG va editar *Les cançons d'en Surracans* (llibre i CD), amb repertori del vell moliner de Surroca.

Les gravacions de Kristin Müller.

A inicis de l'estiu de 2017, els autors d'aquest article vàrem localitzar

Kristin Müller (1942) con-

tactant amb la Universitat de Salzburg, si bé ja estava jubilada de les tasques docents. Aquell agost visitàvem el poble de Riff (Hallein), a prop de Salzburg, per conèixer-la i convèncer-la perquè diposés aquelles valuoses primeres gravacions dels anys 60 a la Direcció General de Cultura Popular de la Generalitat de Catalunya per assegurar-ne la conservació i difusió. Aquest any 2021, després d'un complex procés de digitalització a l'Estudi 44.1, la Fonoteca de Música Tradicional Catalana n'editarà un doble CD i tots els enregistraments els podrem escoltar al web www.cantut.cat 🎧

introducció de *Cançons de Beget*, el treball que vint-i-cinc anys després publicava Arnella, s'explica aquella recerca: «Cap a l'estiu de 1976, l'Amadeu Rosell i jo mateix vam anar un diumenge a Beget i ens vam posar a cantar a la sortida de missa (...); de seguida es va fer una rotllana i així que vam proposar a la gent que ens cantessin algunes cançons d'aquell poble s'hi van posar i amb una afició tal que no haurien acabat si no hagués sigut l'hora d'anar a dinar». Mesos més tard, el mateix Arnella hi organitzava altres col·lectes de cançons: al desembre de 1976 amb Amadeu Rosell, i al gener de 1977 amb Josefina Miret. Poc després, amb Rafel Sala, van incorporar el repertori d'en Joan Bosch, *Surracans*, l'antic moliner de Surroca, que ja vivia a Sant Pri-

vat d'en Bas. En total, prop d'un centenar de títols interpretats per una desena d'informants.

Més recerca i noves cançons. Artur Blasco i Giné (Barcelona, 1933) també desembarcaria a Beget. La seva recerca de cançons havia començat l'any 1975 i abasta un ingent cançoner popular dels pobles del Pirineu. Alhora, Blasco és un dels màxims exponents del procés de recuperació a Catalunya de l'acordió diatònic i el rabequet. A part de nombrosos àlbums de les trobades amb acordionistes pirinencs i alguns de recull de cançons, des de 1999 edita la col·lecció «A peu pels camins del cançoner», on transcriu materials

La Kristin Müller, l'autora del recull de cançons, conversa amb el sastre i hostaler de Beget, Joan Carrera, en Juanito de Can Jeroni. Al detall, la Núria Carrera Molas // PROCEDÈNCIA: Arxiu Kristin Müller.

El Torn

LA QUIETUD I EL SILENCI D'AQUEST TROS DE MÓN

El cotxe em porta fins la vall de Campmajor. És boig, el meu cotxe: si me'n descuido, em fa anar on ell vol. Agafo la trenca de l'Hostal, veig un mural a la bàscula i un banc pintat amb l'arc de Sant Martí, veig l'Hostal aquietat, silent, amb les portes tancades. El món gira tan ràpid que s'agafa sempre a contra-peu. Tiro cap al Collell. Tot sembla al seu lloc però em sembla que només es tracta d'una falsa impressió. De seguida soc a la carretera del Collell i el món, llavors, sembla haver-se aprimat. Tot és un revolt escanyat de boscos. Els arbres es tomben cap a la carretera. La llum es va enfosquint molt de pressa. Però també es tracta d'una falsa impressió. De seguida que deixo enrere la baluerna del Collell el món s'engrandeix, el paisatge es desdobla, es triplica, apareix una ofrena de llum que ve de tots costats. Apareix una visió ampla, que podria ser deliciosa, quasi celestial.

Hi ha un element que masega aquest instant. La baluerna del Collell és poca cosa comparada amb el que els meus ulls van perfilant. El cotxe s'acosta fins a la gran mola. Una granja estratificada, un granja que de lluny té el mateix efecte que una renglera interminable de cases adossades d'una urbanització pensada per un promotor desmesurat. Una trencadissa per als ulls i per al gust. Però

és allà, vigilant-ho tot, trastocant el vell i reposat equilibri dels masos esgarriats i del paisatge dolçament humanitzat. Què hi farem! El cotxe va sol, llisca. La llum manyaga de la tarda espesseix el record del que acabo de veure. Arribo al trencant que només contempla dues possibilitats: o Mieres o el Torn. Trio la segona opció. I tot seguit veig un grapat de cases i un campanar que des de temps molt reculats deuen formar el poble del Torn.

Aparco en una petita obertura, a tocar el riu, que pren el nom de plaça Major. Als ulls d'un de vila aquesta denominació pot considerar-se exagerada. Però cadascú tria els noms dels seus carrers i no serem nosaltres els que donarem lliçons de nomenclàtor. Quan surto m'adono d'un silenci sumari, rotund, un d'aquells silencis que poden arribar a engavanyar. A fora, només se sent el fresseig del riu, que no s'està quiet, que es belluga amb un nervi que deu venir de lluny. Camino fins al passallís i travesso el riu Ser. A l'altre costat, hi ha una casa mig esgalabrada que encara aguanta, amb un gat, a redós d'un racó assolellat, que em vigila amb la típica insolència d'aquestes bèsties. Segueixo cap amunt fins que em trobo amb les restes d'una construcció a mig

fer, molta rajola d'obra vista i molt de pòrtland posat a més córrer. La construcció és un resum d'aquest país nostre que voldria ser no sé pas què i que moltes vegades té alguna cosa d'obra feta a cops de gorra. El silenci, ara, el trenca la piulada d'un ocell.

Torno cap enrere. I em fico per un camí on els arbres de ribera em guien cap a un petit pont. Un petit pont que deu enllaçar el poble amb els

masos esgarriats de dalt de tot. El pont també té alguna cosa d'improvisació, de voluntat i de ganes, i dels pocs recursos que hi ha en els calaixos d'aquests petits municipis. De camí cap al poble veig una soca d'arbre, a tocar el riu, que ha estat arranada. Segurament alguna crescuda n'ha tingut bona culpa. El fresseig del riu, ara mateix, té alguna cosa de rumor neguitós però en dies de fortes pluges la remor deu convertir-se en una cridòria que deu fer mitja por.

Veig una casa esgavellada i una altra que té tot el rastre de les cases de cap de setmana. Els forasters són gent estranya i capriciosa que s'esforcen, com els turistes de les càmeres penjant i els plànols a la vista, de demostrar que no formen part del món que trepitgen. Les seves cases acaben formant part de la mateixa voluntat.

El silenci, de cop i volta, ha estat masegat per una veu humana. Miro en direcció a la carretera que m'ha dut fins

aquí. Entre els verds apagats i els colors que recorden al tabac aixafat, veig un parell de siluetes humanes acompanyant dos gossos enormes. Les seves xerres són un simple so, no sé què diuen i què acaben de dir, però em constaten que, contra les sospites que ja s'havien començat a aixecar, no estic del tot sol en aquest món del Torn. Hi ha algú més. Després sento un soroll constant, una mica neguitós, que em recorda els crits frenètics de les oques quan veuen

A dalt, una vista del Torn. Al detall, lllinda del molí d'en Fàbrega.

Rafael Vilarrubias autoretratant-se en un forn de pa // FOTO: Rafael Vilarrubias Ros. PROCEDÈNCIA: INSPA1. Fons Rafael Vilarrubias.

PROPER DOSSIER **FLEQUES I PASTISSERIES**

AMB EL DOSSIER DEL PROPER NÚMERO ENS ENDINSAREM ALS OBRADORS I BOTIGUES DE FLEQUES I PASTISSERIES PER SENTIR L'OLOR DE FARINA, DEL PA RECENT CUIT O DE LA COCA DE SUCRE QUAN SURTEN DEL FORN. EXPLICAREM, DE LA VEU DELS SEUS PROTAGONISTES, COM HA EVOLUCIONAT AQUEST SECTOR: DELS PROCESSOS MÉS ARTESANALS A LES ELABORACIONS I NOVES TÈCNIQUES DE LES NOVES FORNADES. PARLAREM DE PRODUCTES TÍPICS, COM LA TORTADA DE BANYOLES, LES GALETES DE LA VALL DE CAMPRODON, EL TORTELL ANISAT D'OLOT O LES MOIXAINES I CARÍCIES DE RIPOLL. PER COMPLEMENTAR AQUEST OFICI CENTENARI PARLAREM DELS MOLINS FARINERS, DE LES NOVES FARINES COM L'ESPELTA, EL SÈGOL O LA XEIXA, EXPLICAREM LA RECUPERACIÓ DEL PROCÉS ARTESANAL DEL SEGAR I EL BATRE...

**A PARTIR DEL 5 DE NOVEMBRE DE 2021,
A LA VENDA EL NÚMERO 28**

NOTA: SI DISPOSEU D'IMATGES ANTIGUES RELACIONADES AMB AQUEST DOSSIER US AGRAIREM QUE CONTACTEU AMB L'EDITORIAL (972 46 29 29 / garrotxes@grupgavarres.cat)

No és un impost al teu cotxe

És un impost al CO₂ per preservar les passejades

Tots els que tenim vehicle tenim un compromís amb el medi ambient.
Amb l'impost al CO₂ fomentarem la mobilitat sostenible, l'energia renovable i la preservació del medi natural. Gràcies a aquesta nova mesura, millorarem la salut de les persones i lluitarem contra l'emergència climàtica.

Informa-te'n a impostco2.gencat.cat

#SeguimGaudint

**Catalunya
2030**

**Generalitat
de Catalunya**

Garrotxa Approp

La Garrotxa a la
teva butxaca

Descarrega't Garrotxa Approp!

L'app mòbil que et permet
estalviar comprant als
establiments comercials,
de serveis i d'hosteleria
adherits

Obtindràs descomptes i punts
bescanviabls per gaudir-ne quan
tu decideixis

Mercat
d'Olot

COMERÇ LOT

TURISME
GARROTXA

DINÀMIG

Ajuntament d'Olot

CONSELL COMARCAL DE LA GARROTXA